

บทที่ 2

การศึกษาเพื่อพัฒนาอุดมการณ์แห่งชาติ

1. บทนำ

ชีวิตที่ขาดเป้าหมายและอุดมคติ ย่อมจะล่องลอยไปตามยถากรรม เปรียบเสมือนเรือใบที่ไร้หางเสือ จึงถูกกระแสคลื่นลมพัดพาไปอย่างไม่มีจุดหมายปลายทางที่แน่นอน และอาจจะอัปปางลงกลางทะเลนั่นเอง

ประเทศชาติก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากขาดเป้าหมายและอุดมการณ์ที่แน่นอน ก็ย่อมจะล่องลอยไปตามกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง ความผันผวน และแรงกดดันทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม จนในที่สุดก็อาจจะระส่ำระสาย สูญสิ้นความเป็นเอกราช ประเทศชาติอาจล่มจมลงได้ไม่วันใดก็วันหนึ่ง

2. ชาติไทยในปัจจุบันมีอุดมการณ์แห่งชาติหรือยัง?

ก่อนจะตอบคำถามนี้ คงจะต้องทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่า “อุดมการณ์แห่งชาติ” คืออะไร

“อุดมการณ์แห่งชาติ” ในที่นี้ หมายถึงเป้าหมายสูงสุด แนวนโยบายและระบบวิธีการ สำหรับการพัฒนาชีวิตและสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งมีความหมายคล้าย “อุดมคติ” อันเป็นเป้าหมายสูงสุด และแนวดำเนินชีวิตของบุคคล จากความหมายนี้อาจตอบได้ว่าเรามีอุดมการณ์แห่งชาติพอสมควร แต่ยังไม่สมบูรณ์แบบ

อะไรคืออุดมการณ์แห่งชาติของไทย?

ในส่วนที่เป็นเป้าหมายสูงสุด อุดมการณ์แห่งชาติของไทย ก็คือ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐประชาธิปไตย”

อุดมการณ์แห่งชาติของไทยยังไม่สมบูรณ์แบบอย่างไร?

อุดมการณ์แห่งชาติของไทยยังไม่สมบูรณ์แบบ เพราะยังมีแนวนโยบายและระบบการทำงานที่ไม่เกื้อกูล และไม่เอื้ออำนวยให้สามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

ตัวอย่างที่ 1 เรามีเป้าหมายสูงสุดในการจะพัฒนาชีวิตและสังคมไทยให้ทัดเทียมอารยประเทศ โดยมีนโยบายเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้เน้นการพัฒนาจิตใจและสังคมให้เจริญคู่ขนานกันไปตั้งแต่ต้น และไม่ได้ปรับระบบการทำงาน เช่น ระบบราชการให้เหมาะสม เอื้ออำนวยต่อการ

บทความนี้ออกอากาศ ณ สถานีวิทยุแห่งประเทศไทย เวลา 13.40 น วันที่ 6 มกราคม 2526 รายการของสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย

เร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ

ผลที่ตามมา ก็คือ ประชาชนคนไทยทั้งมวลที่รวมเรียกว่า “ชาติไทย” บกพร่องทางจริยธรรม นำไปสู่การเห็นแก่ตัว ทำให้เกิดการเอาเปรียบกันในทางเศรษฐกิจ คนไทยส่วนใหญ่ที่เคยยากจนอยู่อย่างไร ก็ยังคงยากจนอยู่อย่างนั้น หรืออาจจะยากจนยิ่งขึ้น มีคนไทยเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคงมั่งคั่งยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

ตัวอย่างที่ 2 เรามีเป้าหมายสูงสุดในการจะพัฒนาสังคมไทย ให้เป็นสังคมประชาธิปไตย หรือเป็น “รัฐประชาธิปไตย” โดยเน้นนโยบายการพัฒนารัฐสภาให้มีความเป็นประชาธิปไตย แต่ยังไม่ได้มุ่งสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย โดยอาศัยการศึกษาเป็นปัจจัยพัฒนากลไก ของระบบการบริหารและการปกครองท้องถิ่น

3. การศึกษามีส่วนช่วยพัฒนาอุดมการณ์แห่งชาติได้อย่างไร?

ถ้าหากเรายอมรับว่า การศึกษาคือระบบวิธีการที่สังคมมีไว้เพื่อการพัฒนาคน และระบบนั้นก็คือ การพัฒนาชีวิตและสังคมแล้วไซ้ การศึกษาก็มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการพัฒนาอุดมการณ์แห่งชาติ ซึ่งในที่นี้ ก็คือกลุ่มบุคคลที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่ โดยมีการสืบสกุลและวัฒนธรรมต่อ ๆ กันมา

การศึกษามีส่วนอย่างมากในการช่วยพัฒนาอุดมการณ์แห่งชาติ โดยการนำอุดมการณ์แห่งชาติมาบรรจุไว้ในหลักสูตร และการเรียนการสอนของการศึกษาทุกระดับ ทั้งระบบการศึกษาในโรงเรียน และระบบการศึกษานอกโรงเรียน ทั้งนี้ เพื่อมุ่งพัฒนาให้เยาวชนและคนในชาติมีอุดมคติ ค่านิยม และแนวในการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับอุดมการณ์แห่งชาติ

เมื่อใดที่คนทั้งชาติมีอุดมคติ ค่านิยม และแนวในการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับอุดมการณ์แห่งชาติ เมื่อนั้นชาติ ก็จะมีคามกลมเกลียวสามัคคี อันเป็นพลังสำหรับการสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคงให้เกิดขึ้นในชาติตลอดไป

4. อุดมการณ์แห่งชาติที่สมบูรณ์แบบควรจะมีลักษณะเป็นอย่างไร?

อุดมการณ์แห่งชาติที่สมบูรณ์แบบ ควรจะมีลักษณะเป็นองค์สาม กล่าวคือมีการระบุเป้าหมายสูงสุด แนวนโยบายและระบบวิธีการ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เป้าหมายสูงสุดโดยส่วนรวม คือ “การเกิดทุน ธำรง และส่งเสริมสถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และรัฐประชาธิปไตยเพื่อให้สังคมไทยมีความสุข ความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม โดยมุ่งทางธรรมนำหน้าทางโลก”

จากเป้าหมายสูงสุดโดยส่วนรวมนี้ เรานำมาเป็นแนวในการกำหนดเป้าหมายสูงสุด แนวนโยบาย และระบบวิธีการของแต่ละองค์ประกอบของอุดมการณ์แห่งชาติ ซึ่งได้แก่

1. สถาบันชาติ

2. สถาบันศาสนา
3. สถาบันพระมหากษัตริย์
4. สถาบันรัฐประชาติปไตย

1. สถาบันชาติ

ก. เป้าหมายสูงสุด

เป้าหมายสูงสุดของสถาบันชาติ แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนบุคคลและส่วนสังคม
เป้าหมายสูงสุดในส่วนบุคคล คือ “คนไทยเป็นไทสมชื่อ โดยพยายามมีอิสรภาพจากการถูกรอบงำของกิเลสไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของบุคคลชาติอื่นมีสิทธิเสรีภาพเต็มที่ในขอบเขตของกฎหมายและศีลธรรม มีการดำรงชีพที่สมบูรณ์ด้วยปัจจัย 4 มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตสมบูรณ์ มีวัฒนธรรม ความดี ความรู้ ความสามารถ เพื่อความสุขความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม”

เป้าหมายสูงสุดในส่วนสังคม คือ “สังคมไทย เป็นประเทศเอกราช มีความปลอดภัยมั่นคง ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีจริยธรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจทางการเมืองการปกครอง มีบริการทางการศึกษาและสาธารณสุข ที่มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพอย่างทั่วถึง สังคมโดยส่วนรวม มีความสุขความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม”

ข. นโยบาย

นโยบายในส่วนบุคคล “ส่งเสริมให้คนไทยทุกคน ได้รับการศึกษาภาคบังคับทั้งในทางโลกและทางธรรม อย่างน้อย 9 ปี และส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนได้รับบริการจากระบบการศึกษานอกโรงเรียนตลอดชีพ ที่เน้นการศึกษาในครอบครัวและการศึกษาในชุมชน เพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคม ให้มีความสุขความเจริญทั้งในทางวัตถุและจิตใจ”

นโยบายในส่วนสังคม “ส่งเสริมการพัฒนาชนบทและชุมชนอย่างผสมผสาน โดยอาศัยการพัฒนาจิตใจด้วยจริยธรรม นำหน้าการพัฒนาวัตถุและสังคม ตลอดจนส่งเสริมการอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตยที่มีศาสนาธรรมเป็นหลัก และมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งในที่นี้จะขอเรียกว่า “การอยู่ร่วมกันแบบอารยประชาธิปไตย” รวมถึงการส่งเสริมการพัฒนาระบบเศรษฐกิจในรูปของ “หมู่บ้านสหกรณ์” ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งจะนำไปสู่ประชาคมที่สามารถปกครองตนเองและพึ่งตนเองได้ และมีบริการการศึกษา สาธารณสุข ตลอดจนบริการสาธารณสุขูปโภคต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์ โดยเน้นการกินอยู่อย่างพอดี มีสมดุลแห่งธรรมชาติ”

ค. ระบบวิธีการ

ระบบวิธีการในส่วนบุคคล ระบบวิธีการในการพัฒนาคุณภาพของบุคคลก็คือ ระบบวิธีการจัดการศึกษาแบบใหม่ ที่มุ่งพัฒนาชีวิตและสังคม โดยอาศัยการศึกษา ฝึกอบรมให้เยาวชนและ

คนไทยทั้งมวล มีลักษณะ 5 ประการ คือ

1. คิดเป็น คือ คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมิน
2. ทำเป็น คือ สามารถประกอบสัมมาอาชีพ
3. แก้ปัญหาเป็น โดยอาศัยวิธีวิทยาศาสตร์ทางโลกและวิธีวิทยาศาสตร์ทางธรรม
4. เน้นจริยนิสัย คือ การพัฒนานิสัยแห่งจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ประหยัด ขยัน สามัคคี มีเบญจศีล เบญจธรรม
5. มีความชำนาญในการอยู่ร่วมกันแบบอารยประชาธิปไตย

ระบบวิธีการในส่วนสังคม ระบบวิธีการในส่วนสังคมที่สำคัญ ก็คือรัฐส่งเสริมโครงการพัฒนาชนบทและชุมชน ไปสู่เป้าหมายแห่งการเป็น “หมู่บ้านสหกรณ์” ในแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมุ่งพัฒนาจิตใจนำหน้าการพัฒนาวัตถุและสังคม หมู่บ้านสหกรณ์ที่พัฒนาจนสมบูรณ์แบบ มีความสุขความเจริญทางโลกและทางธรรมแล้ว อาจจะเรียกหมู่บ้านประเภทนี้ว่า “อารยประชาคม”

อุดมการณ์ในสถาบันชาติ สรุปลงด้วยแนววิธีประเมินและปรับปรุงเป้าหมาย นโยบาย และระบบวิธีการ

2. สถาบันศาสนา

ก. เป้าหมายสูงสุด

“ศาสนธรรม ได้รับการนำมาศึกษาและประพฤติอย่างจริงจังในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง จนก่อให้เกิดการใช้ศาสนธรรมส่องนำการพัฒนาชีวิตและสังคม ให้มีความสุขความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม”

ข. นโยบาย

“ส่งเสริมการศึกษาและการฝึกอบรมในทางศาสนธรรมให้เจริญควบคู่กันไปกับระบบการศึกษาวิชาการในทางโลก โดยอาจจัดให้ศาสนธรรมศึกษา มีผสมกลมกลืนอยู่ในทุกวิชาที่มีการเรียนการสอนของระบบการศึกษา ทั้งในและนอกโรงเรียน”

ค. ระบบวิธีการ

ระบบวิธีการที่สำคัญ ก็คือ การปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนและการประเมินผลของระบบการศึกษาทั้งของฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส ให้สอดคล้องสนองตอบต่อเป้าหมายสูงสุด และนโยบายของอุดมการณ์แห่งชาติในด้านศาสนา ดังได้กล่าวมาแล้ว ในข้อ ก. และข้อ ข.

จุดที่ควรเน้นในระบบวิธีการ ก็คือ การมุ่งส่งเสริมศาสนธรรมภาคปฏิบัติ นำหน้าภาคทฤษฎี ทั้งนี้เพื่อให้ศาสนธรรม ได้รับการนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินวิถีชีวิตอย่างแท้จริง

3. สถาบันพระมหากษัตริย์

ก. เป้าหมายสูงสุด

“การมีพระมหากษัตริย์ที่ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม เป็นประมุขของประเทศไทยตลอดไป”

ข. นโยบาย

“ส่งเสริมกิจกรรมทั้งปวงที่เป็นการสัจดี และเผยแพร่พระราชกรณียกิจของสถาบันกษัตริย์ อันทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรมและส่งเสริมให้กิจกรรมเหล่านี้ปรากฏอยู่ในหลักสูตรของระบบการศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียน”

ค. ระบบวิธีการ

ระบบวิธีการหลัก ก็คือ การจัดงานสวดดีและเทอดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ที่ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม เป็นประจำทุกปี อย่างเช่นการจัดงานวันปิยมหาราชรำลึก วันรามคำแหงมหาราชรำลึก วันนเรศวรมหาราชรำลึก

4. รัฐประชาติไทย

ก. เป้าหมายสูงสุด

“รัฐมีการปกครองแบบประชาธิปไตย ที่มีศาสนธรรมเป็นหลัก และมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตลอดไป หรือเรียกสั้น ๆ ว่า เป็นรัฐอารยประชาธิปไตย”

ข. นโยบาย

“ส่งเสริมการนำศาสนธรรมมาเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และปรับปรุงโครงสร้างการปกครองทุกระดับให้มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์แบบ ตลอดจน การจัดการศึกษาทุกระดับของระบบการศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียน เพื่อมุ่งพัฒนาพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตย และให้มีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถของพลเมืองดีในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ที่มีศาสนธรรมเป็นหลัก และมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”

ค. ระบบวิธีการ

ระบบวิธีการหลัก ก็คือ การจัดระบบการศึกษาตลอดชีพ ซึ่งรวมการศึกษาในโรงเรียนและนอกโรงเรียนเข้าด้วยกัน ให้มุ่งพัฒนาการนำศาสนธรรมมาเป็นหลักของการพัฒนาพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันแบบอารยประชาธิปไตย

ศาสนธรรมสำคัญที่ควรนำมาเป็นหลักในการพัฒนาพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันแบบอารยประชาธิปไตย เช่นหลักธรรมต่อไปนี้

1. **การวชิธรรม** การเคารพในสิทธิเสรีภาพ และเอกศักดิ์ของแต่ละบุคคล
 2. **สามัคคีธรรม** การร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมมือกันเพื่อกระทำกิจของบุคคลและสังคมให้ ลุล่วงไปด้วยดี
 3. **ปัญญาธรรม** การใช้วิธีการแห่งปัญญา อันได้แก่ วิชวิทยาศาสตร์ทางโลกและวิวิทยาศาสตร์ทางธรรม เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา
 4. **สัปปุริสธรรม** การใช้หลักธรรม 7 ประการ สำหรับคนดีเป็นหลักในการดำเนินชีวิต หลักธรรม 7 ประการนี้ ได้แก่ การรู้จักเหตุ, การรู้จักผล, การรู้จักตน, การรู้จักบุคคล, การรู้จักชุมชน, การรู้จักกาล และการรู้จักประมาณ
 5. **ฆราวาสธรรม** การนำหลักธรรม 4 ประการ สำหรับผู้ครองเรือน มาใช้เป็นหลักในการครองเรือน หลักธรรม 4 ประการนี้ คือ การมีความจริงใจและความซื่อสัตย์, การรู้จักข่มใจของ ตนเองไม่ให้ยู่ได้อิทธิพลของความโลภ โกรธ หลง, การมีความอดทน และการมีความเสียสละ
5. **สรุปสาระสำคัญของการศึกษาเพื่อพัฒนาอุดมการณ์แห่งชาติ**

การศึกษาเป็นระบบกลไกของสังคม ที่มุ่งพัฒนาชีวิตและสังคมหรือพัฒนาบุคคลและระบบ เพื่อให้มีความสุขความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม

การพัฒนาชีวิตและสังคม จำเป็นต้องมีเป้าหมายสูงสุดมีนโยบาย และมีระบบวิธีการ ซึ่งทั้งสามสิ่งนี้ รวมเรียกว่ามี “อุดมการณ์แห่งชาติ”

ประเทศไทย มีอุดมการณ์ที่ยังไม่สมบูรณ์แบบเพราะเรามักจะมีแต่เป้าหมายสูงสุดแต่ยังมีนโยบาย และระบบวิธีการที่ไม่ชัดเจน ไม่สอดคล้องสนองตอบ หรือขาดสิ่งเหล่านี้ในการที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดนั้น ๆ

ตัวอย่างของอุดมการณ์แห่งชาติที่สมบูรณ์ ก็คือ การเสนอเป้าหมายสูงสุดเกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และรัฐ แล้วเสนอนโยบายและระบบวิธีการที่จะให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดที่ได้ตั้งไว้

การศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียน มีบทบาทอย่างใกล้ชิดในการพัฒนาอุดมการณ์แห่งชาติ ทั้งในส่วนที่เป็นเป้าหมายสูงสุด นโยบาย และระบบวิธีการ ทั้งนี้เพราะการศึกษา ก็คือระบบการพัฒนาชีวิตและสังคมให้บรรลุเจตนารมณ์ของอุดมการณ์แห่งชาตินั้นเอง